

Vogels herkennen

NICO DE
HAAN

45 VOGELPORRETTEN
LEES, KIJK EN HERKEN

MET ILLUSTRATIES VAN
ELWIN VAN DER KOLK

Vogels herkennen

NICO DE
HAAN

45 VOGELPORTRETTE

LEES, KIJK EN HERKEN

MET ILLUSTRATIES VAN
ELWIN VAN DER KOLK

KOSM • S

Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen

INHOUD

7	Voorwoord	120	Grauwe vliegenvanger
8	Baardman	126	Wielewaal
12	Roodborst	130	Zanglijster
18	Vink	136	Grote lijster
22	Keep	142	Bosrietzanger
26	Braamsluiper	146	Kievit
30	Grasmus	152	Merel
34	Ringmus	158	Boerenzwaluw
38	Huisemus	162	Koekoek
44	Heggenmus	168	Nachtegaal
50	Koolmees	174	Groenling
56	Pimpelmees	178	Sijs
62	Tijftjaf	184	Zwartkop
66	Fitis	190	Tuinfluit
70	Houtduif	196	Winterkoning
76	Stadsduif	202	Grote bonte specht
82	Turkse tortel	208	Boomklever
88	Spreeuw	212	Boomkruiper
94	Zwarte roodstaart	216	Ekster
98	Gekraagde roodstaart	222	Roek
104	Koperwiek	228	Zwarte kraai
110	Kramsvogel	234	Kauw
114	Wilde eend	240	Gaai

VOORWOORD

Vogels kijken? Zonder twijfel de leukste hobby die er is. Vogels zie je overal; of je nu bij de bushalte staat, in de trein zit of een wandeling maakt over de heide, er zijn altijd wel vogels te zien. Roodborst, koolmees, merel, de meeste mensen kennen die vogels wel. Maar als vogels minder algemeen worden of minder zichtbaar zijn wordt het herkennen vaak lastig.

In dit vogelboekje kun je kennismaken met enkele tientallen vogelsoorten die over het algemeen goed te zien zijn en ook makkelijk te herkennen. Bovendien kun je ook meer over die vogels lezen, waardoor ze steeds interessanter worden. Als je iets meer over het vogellevens weet, bijvoorbeeld hoe ze eten zoeken en zich gedragen, wordt vogels herkennen een feestje. Kortom, je krijgt een veel beter beeld van de vogels om je heen.

Ben je nou nieuwsgierig geworden en wil je na het lezen van dit boek nog meer vogels leren kennen? Dan heb ik een goed advies: schaf *De gewiekste vogelgids* aan, daar staan alle Nederlandse vogels in en bovendien kun je ze hiermee heel snel herkennen. Ik heb ze voor jullie gesorteerd op kleur, gedrag en gebied. En dan gaat het heel snel, na een jaar ben je al een aardige vogelaar. Zo staan in de gids alle zwarte vogels bij elkaar, alle witte vogels, maar ook alle vogels met bijvoorbeeld rode onderdelen.

Wil je nog meer leren en ook je gehoor gebruiken om de vogels beter te leren kennen, ga dan aan de slag met *De virtueuze vogelzanggids*. Voor die gids heb ik een selectie gemaakt van alle vogelgeluiden, ingedeeld in groepen. Vogels die prachtig zingen, vogels die alleen maar roepen en vogels die alleen maar brabbelen. Ik heb de zangvogels ook nog gesorteerd per leefgebied. Bovendien staan bij elke vogel QR-codes met geluiden en tips. Kortom, met deze gids kun je bovendien thuis ook nog 'bankvogelen'! Elkaar laten raden welke vogels je hoort!

Ik hoop van harte dat ik je met deze nieuwe hobby een leven lang kijken en luisterplezier geef.

BAARDMAN

UITERLIJK

Kleurrijke vogels in een winters landschap hebben bij mij toch altijd een streepje voor. De baardman is voor mij extra bijzonder, omdat ik tussen 2014 en 2017 terechtkwam in de humoristische tv-serie *Baardmannetjes*, waarin ik met medebaarddrager Hans Dorrestijn op zoek ging naar vogels. Het baardmannetje heet nu officieel 'baardman', alsof er een reusachtige oermens in het rietland woont. Ik vind dat maar niks, dus 'vergis' ik me nog weleens.

Baardmannetjes eten 's zomers insecten en in de winter vooral de zaden van de rietpluimen in rietlanden. Die zitten bovenaan de rietstengel, dus dat komt goed uit als je deze vogels wilt bekijken! Toch sta je soms wel een kwartier te draaien en te kijken tot je er eentje goed in beeld hebt, want ze zijn nogal rusteloos.

Prachtig okergekleurde buitelaartjes zijn het, die vaak op een meesachtige manier aan de rietstengels hangen. Vandaar de andere naam: 'baardmees'. Ook aan die naam heb ik goede herinneringen, want het is de naam van de Christelijke Jeugdbond van Natuurvrienden in Kampen, waarmee ik in de jaren zestig de IJsselmond verkende. Zeer opvallend is de lange staart, die voortdurend in beweging is en af en toe wordt gespreid of omhooggedraaid. Het mannetje is het mooist. Links en rechts heeft hij een prachtige zwarte 'baard' die eigenlijk geen baard is, maar het midden houdt tussen een bakkebaard en een hangsnor. Verder heeft hij een lichtblauwe kop en gele snavel.

Het vrouwtje is wat ingetogener van kleur en heeft, net als de jongen, een okerkleurige kop zonder de zwarte hangsnor. De naam 'baardman' is dus allesbehalve passend voor haar, zowel wat betreft de baard als de man. De jongen zijn gemakkelijk van de vrouwtjes te onderscheiden, want ze hebben een zwarte rug.

GEDRAG

In de winter en het vroege voorjaar vallen de groepjes baardmannen nog het meest op. Baardmannen zie je nooit alleen. Ze leven het hele jaar door in een grote familie en broeden ook bij elkaar in de buurt.

Baardmannetjes zie je uitsluitend in rietlanden. Vooral in het winterhalfjaar, als er overjarig riet staat met veel zaadpluimen, zijn de kansen goed. In de zomer, in de dichte groene rietvelden, zijn ze wat moeilijker te ontdekken. Zelf ben ik ze op allerlei plekken tegengekomen: in de rietkragen op Texel, rond de Horsmeertjes, tijdens excursies naar de schuilhutten in de Oostvaardersplassen, bij de Lepelaarsplassen en rond het Lauwersmeer. In de laagveenmoerassen, zoals de Nieuwkoopse Plassen, kom je ze maar heel weinig tegen en in oostelijk Nederland nog minder.

Baardmannetjes overwinteren in de rietlanden waar ze geboren zijn. Om de rietpluimzaden die ze 's winters eten te kunnen verteren, veranderen ze – net als de heggenmussen – gewoon hun maag! De slappe maag verandert in een harde spierbonk waarmee ze zaden kunnen fijnmalen. Op en neer vliegen naar Afrika is dus nergens meer voor nodig! Misschien is het – naast hun kleur – dit bijzondere aanpassingsvermogen van de baardmannetjes dat mij zo aanspreekt.

In het voorjaar verandert de maag weer terug. Soms gebeurt dat onder invloed van zacht winterweer iets te vroeg. Als er dan een stevige nawinter komt, gaat het toch nog mis! Koude winters hakken erin, maar de aantallen zijn in het voorjaar ook zo weer aangevuld.

Baardmannetjes broeden van eind maart tot begin september en hebben twee en soms drie legsels, met meestal vijf tot zeven eieren. Soms zijn het er wel twaalf. In één jaar kan een paartje wel twintig jongen grootbrengen. Het nest ligt laag bij de grond tussen het riet en oeverbegroeiing.

Na de broedtijd zwerven groepjes baardmannen rond buiten hun directe broedgebieden. Zo kunnen nieuwe broedplekken ontstaan. Een kwart van de Noordwest-Europese populatie baardmannen broedt in ons land. Daarom heeft Nederland een speciale verantwoordelijkheid voor deze vogel. De aantallen zijn stabiel, maar veranderingen in het leefgebied kunnen een probleem vormen. Daarom staat de baardman op de Oranje Lijst van Vogelbescherming Nederland. Dit betekent dat de soort extra in de gaten gehouden wordt, zodat kan worden ingegrepen voordat hij op de Rode Lijst komt. Goed beheer van de rietlanden is daarbij belangrijk.

GELUID

Vogels kijken doe je niet alleen met je ogen, maar ook heel vaak met je oren. Het baardmannetje is een van de vogelsoorten die ik altijd eerst hoor en pas daarna – na geduldig turen en wachten – meestal ook zie. De zang, die maar hoogstzelden te horen valt, stelt niet veel voor. Het zijn een paar knarsende en piepende geluidjes.

We moeten het vooral hebben van het heldere, ‘bellende’ en verdragende contactgeluid, dat het hele jaar door te horen is. Het is een metaalachtig, scherp en vooral heel levendig ‘tsing’- of ‘ping’-geluid, te horen in zit en in vlucht.

WAT OPVALT

- Het rusteloze gedrag van groepjes baardmannen in het riet.
- De oker kleur en lange staart.
- Bij het mannetje de ‘bakkebaard’ of ‘hangsnor’, de lichtblauwe kop en gele snavel.
- De okerkleurige kop zonder ‘hangsnor’ van het vrouwtje.
- De jongen hebben een zwarte rug.
- De scherpe ‘tsing’- en ‘ping’-contactgeluidjes.

OPDRACHTEN

- 1 Kijk in de winter of je tussen de rietpluimen groepjes rusteloos bewegende, okerkleurige vogels met een lange, voortdurend wippende staart ziet. Probeer de mannetjes eruit te pikken, door op hun lichtblauwe kop en ‘hangsnor’ te letten.
- 2 Maak in de winter een lange wandeling (of schaatstocht) langs een rietland en let op de ‘tsing’- en ‘ping’-geluidjes van de baardmannetjes.
- 3 Speur in de zomer laag tussen het riet of je de jonge rietzan-
gers kunt herkennen aan hun zwarte rug.

ROODBORST

UITERLIJK

De grote, donkerbruine ogen, de oranje-rode borst en de fiere, rechtop-zittende houding zijn karakteristiek voor de roodborst.

Pas uitgevlogen roodborsten zijn moeilijker te herkennen, want een roodborst begint zijn bestaan als bruinborst. Roodborsten zijn van nature zeer territoriaal en agressief tegenover soortgenoten, die ze herkennen aan hun rode borst. Als er eenmaal jongen zijn, dan moeten die vooral geen agressie oproepen van volwassen soortgenoten, want dan zouden ze omgebracht in plaats van grootgebracht worden. Dat zou de soort niet ten goede komen! Vandaar dat de natuur de borst van de jongen pas laat in het jaar, als ze zelfstandig en sterker zijn, langzaam naar oranje-rood laat verkleuren.

GEDRAG

Als je een poosje naar een roodborst kijkt, dan valt het op dat hij op een heel andere manier voedsel zoekt dan de meeste tuinvogels. Roodborsten hippen niet al pikkend voorwaarts, maar jagen eerder. Even stilzitten, liefst een paar decimeter boven de grond en dan ... een korte duik en de prooi is gepakt. Daarnaast kun je ze ook voedselzoekend op de grond aantreffen, ritselend tussen de bladeren. Zeker als je net getuinierd hebt en de grond hebt losgewoeld! Negen van de tien keer krijg je dan gezelschap van een roodborst, die zich zeer tam gedraagt.

Deze manier van voedsel zoeken betekent dat ze een eigen jachtgebied nodig hebben. Andere roodborsten zouden de prooi alleen maar opjagen en zo de voedselvoorziening in gevaar brengen. Dringt een roodborst het territorium van een andere roodborst binnen, dan wordt hij dus verjaagd.

De houding van de roodborst is meestal hoog opgericht, zodat eventuele buurroodborsten de rode borst, die moet imponeren, goed kunnen zien. Elke andere roodborst die zich ook maar even in de buurt laat zien, krijgt onmiddellijk heftig toegezongen dat hij uit het territorium moet verdwijnen. Het dreigement wordt kracht bijgezet door met de borst heen en weer te bewegen. Meestal is dit wel genoeg, maar een enkele keer niet. Het eropvolgende gevecht kan dan echt escaleren

en een zaak van leven of dood worden. Het is de kunst om de tegenstander tijdens het gevecht, dat soms uren kan duren, op de grond te krijgen en er vervolgens op los te hakken.

Het kan zijn dat de indringer vorig jaar dit territorium bewoond heeft en zijn oude rechten opeist, al is die kans niet groot. Een roodborstenleven is, net als dat van de meeste zangvogels, maar heel kort. Twee of drie jaar is al een respectabele leeftijd. Slechts een enkeling weet daar nog een paar jaar aan toe te voegen.

Tijdens de voortplantingstijd accepteert een mannetjesroodborst een vrouwtje tijdelijk in zijn territorium. Man en vrouw roodborst zijn niet erg vriendelijk voor elkaar. In de eerste maanden van het voorjaar is er nog sprake van een latrelatie, want mannetje en vrouwtje mijden elkaar zo veel mogelijk. Samen voedsel zoeken gaat immers niet. Als het gebied in schrale tijden te weinig voedsel biedt voor twee, dan wordt het vrouwtje zonder pardon weggejaagd en vlucht zij naar een mannetje in een territorium met een ruimere voorraad. Is er in mei dan weer wat meer voedsel, dan is de kans op een nieuw vrouwtje voor een verlaten mannetje grotendeels verkeken.

Nu is er altijd nog de mogelijkheid om de buurvrouw te verleiden, want erg puriteins zijn roodborsten niet. Of het lukt, hangt dan weer af van de hoeveelheid voedsel bij de burens. Is er te weinig, dan heeft het buurmannetje het te druk met de jacht, waardoor hij onvoldoende op zijn vrouwtje kan letten. Is er veel, dan heeft hij meer aandacht voor haar. Uit proeven is gebleken dat bij roodborsten die met meelwormen werden bijgevoerd, de trouw en genegenheid sterk toenamen.

Het roodborstnest zit doorgaans goed verborgen op de grond of in een boomspleet. Of misschien wel in het rommelige hoekje in de

tuin, waar ook de winterkoning graag nestelt. Tijdens de bouw van het nest bedelt het vrouwtje voortdurend om voedsel. Het mannetje gaat hier gretig op in en besteedt er een paar uur per dag aan om haar eetlust te bevredigen. Daardoor krijgt zij extra vet en eiwitten voor het legsel binnen. Tussendoor zingt het mannetje een parelend liedje met veel variaties.

Het paar verspilt geen tijd aan uitgebreide rituelen voordat het tweede legsel komt. Als het vrouwtje op de eieren zit, brengt het mannetje het kroost van het eerste legsel groot. Het tweede legsel is meestal wat groter dan het eerste, want tijdens de langere dagen is er ook meer voedsel beschikbaar.

De toch al niet zo innige roodborstenrelatie wordt al snel verbroken. In de rui die daarop volgt, hoor je de vogels maar zelden zingen. Daarna proberen ze allebei zo snel mogelijk een goed winterterritorium te bezetten.

Onze roodborsten trekken deels weg naar Spanje, en de populatie in Nederland wordt dan aangevuld door roodborsten vanuit Noord-Europa.

GELUID

De roodborst is een zangvogel die ook echt heel mooi kan zingen: krachtig, gevarieerd, vaak en mooi. Het lied klinkt als kort klaterende watervalletjes. Telkens stopt de aanvoer even, alsof de roodborst na moet denken over de volgende strofe, maar daarna klinkt er weer zo'n pareltje door bos, park of tuin. De stiltes en het daarna weer toenemende volume van de zang zijn kenmerkend. Oudere roodborsten kennen honderden variaties en imitaties, maar het parelende grondpatroon is altijd wel te herkennen. De zang is krachtiger en gevarieerder

dan het heggenmuslied en minder schetterend dan die van de winterkoning.

In het najaar, meestal in oktober, hoor je zacht getik en knetterende geluidjes uit het struikgewas komen. Dat zijn deels de Scandinavische roodborsten, die hier een winterterritorium moeten veroveren. De roodborsten die hier al waren, reageren daarop door hetzelfde geluid te maken.

Als je een zingende roodborst ziet, blijf dan een poosje staan. Vaak blijft hij op dezelfde tak doorzingen. Het is net of je wordt toegezongen en een privéconcert krijgt. Ga je in de tuin aan de slag met bezem, hark of spade, dan open je door het gewoel een lopend buffet voor de roodborst. Als dankje word je soms toegezongen!

WAT OPVALT

- De bezoeken van de roodborst als je in de tuin gaat vegen of harken.
- De oranje borst en rechtopstaande houding van de volwassen roodborst.
- De bruine borst van jonge roodborsten.
- Roodborsten zijn bijna altijd alleen.
- De krachtige, parelende zang in najaar, winter en voorjaar, soms ook 's nachts.
- Roodborsten beginnen de dag vroeg en gaan laat slapen.
- Ze vertonen tam gedrag.

OPDRACHTEN

- 1 Zet in het najaar de wekker een uur voor zonsopgang en maak in het donker een wandelingetje in de buurt. Tel het aantal zingende roodborsten.
- 2 Neem de roodborstzang op met je telefoon en speel de opname thuis een aantal keren af. Zo leer je de zang goed herkennen.
- 3 Probeer met de stopwatch op je telefoon de intervallen te meten tussen de strofen van de roodborstzang.

Wil je je tuin of balkon vogelvriendelijker maken, bijvoorbeeld voor de roodborst? Maar weet je niet goed waar je moet beginnen? Schakel dan een tuinvogelconsulent van Vogelbescherming in. Je krijgt persoonlijk advies van een vrijwilliger met veel kennis van tuinen en vogels.
www.vogelbescherming.nl/in-mijn-tuin/tuin-inrichting/persoonlijk-tuinadvies

VINK

Vogels herkennen

VOGELS ZIJN OVERAL OM ONS HEEN, MAAR ZIEN WE ZE ECHT?

Nico de Haan neemt je mee op een ontdekkingsstocht langs de 45 meest voorkomende vogels in Nederland. Met scherpe observaties, warme anekdotes en een vleugje humor vertelt hij je alles over hun uiterlijk, gedrag en zang.

Vogels herkennen is een toegankelijke cursus kijken en luisteren. Nico's verhalen, weetjes én praktische opdrachten worden gecombineerd met prachtige illustraties van natuurtekenaar Elwin van der Kolk. Na het lezen van dit boek herken je niet alleen deze vogels, maar begrijp je ook hun gedrag en zang beter.

NICO DE HAAN (1947 – 2026) was misschien wel de beroemdste vogelaar van Nederland. Hij was jarenlang ambassadeur van Vogelbescherming Nederland, gaf vele vogelcursussen, en maakte bovendien populaire tv-programma's als *Vogels Kijken* en *Baardmannetjes*. Daarnaast schreef hij meerdere bestsellers, waaronder *De gewiekste vogelgids* en *De virtuoze vogelzanggids*.

**KOS
MOS**

NUR 435
Kosmos Uitgevers,
Utrecht / Antwerpen